

LEKSYKA POLA TEMATYCZNEGO PRZYRODA W WIELKOPOLSKICH ZASOBACH DIALEKTOLOGICZNYCH

Justyna Kobus,
dr hab., Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
(Poznań, Polska)

e-mail: justyna.kobus@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0002-4094-2743

W artykule został omówiony dorobek dialektologii wielkopolskiej w zakresie dokumentowania nazw związanych z przyrodą nieoswojoną (dziką). Jest to pierwsza próba opisu wielkopolskich źródeł dialektologicznych pod kątem ich zawartości i przydatności do badań leksyki pola tematycznego PRZYRODA, z naciskiem na jej komponenty nieoswojone (dzikie). Autorka wyodrębniła trzy grupy materiałów źródłowych: kartotekę Adama Tomaszewskiego, dane Atlasu języka i kultury ludowej Wielkopolski (kwestionariusze i mapy) oraz materiały współczesne pozyskiwane z myślą o opracowaniu tomu tematycznego PRZYRODA w ramach cyklu Wielkopolskie Słowniki Regionalne. Ekscerpcja leksyki przyrodniczej z opisanych baz źródłowych wykazała, że materiały przedwojenne Tomaszewskiego pozwalają na opracowanie kilkudziesięciu artykułów hasłowych oraz generują potrzebę dalszych dociekań semantycznych zapisanych nazw; atlas wielkopolski ma opracowanych 122 map, z których tylko 70 % skoncentrowanych jest w tomie poświęconym przyrodzie, zaś pozostałe są rozproszone w kilku tomach; natomiast współczesne badania są dopiero w fazie początkowej, choć dotychczas zebrany materiał wykazał potrzeby prowadzenia dalszych, pogłębionych badań. W związku ze skromną dialektologiczną bazą materiałową dla badanego tematu, badaczka zaleca przede wszystkim zintensyfikowanie współczesnych badań terenowych.

Słowa kluczowe: *dialektologia, leksyka, dokumentacja gwarowa, pole tematyczne PRZYRODA, dialekt wielkopolski.*

Postawienie problemu. Świat przyrody i świat stworzony przez człowieka przenikają się nieustannie, tworząc przestrzeń wspólnego bytowania. Najwyraźniej widać tę koegzystencję na obszarach wiejskich. Jak wiele dziedzin wiejskiego życia, tak i świat przyrody znajduje swoje odzwierciedlenie w języku mieszkańców danej okolicy. Wydawać by się mogło, że przyroda jako dobro ogółu ma ustalone nazwy biologiczne, niemniej jednak wieloletnie badania języka wsi pokazują specyfikę nazywania obiektów przyrodniczych w codziennej komunikacji.

Stan badań. Polska literatura dialektologiczna może się cieszyć kilkoma ważnymi publikacjami dotyczącymi świata przyrody. Mam na myśli nie tylko monografie, np. Jadwigi Waniakowej (2012), Władysława Kupiszewskiego (1969), Macieja Raka (2007), ale i słowniki¹ [np. Haliny Pelcowej (2015, 2016, 2017), Józef Kąsia (2015–2019)] czy atlasy gwarowe – najwięcej map znajduje się w: AJS, AJK, AJWK, AJKLW (ten ostatni omówię szczegółowo niżej). Pojedyncze nazwy dzikich roślin i zwierząt czy też składników przyrody nieożywionej można znaleźć w rozproszonych artykułach wielu badaczy, m.in.: Pelcowa (1988a, 1988b, 2001, 2002, 2015), Kurek (2004), Kulak (2017), Wierzbicka (2002, 2004, 2005), Cygal Krupa (2001), Budziszewska (1962), Basara, Basara (1989, 1990, 2002), Stieber (1968) i in. Powyższe piśmiennictwo trudno nazwać wyczerpującym. Nie dotyczy ono ani całego terytorium dialektalnego Polski, ani całościowo tematu roślin, zwierząt, grzybów, pogody itp. w ramach chociażby jednego dialektu. Jednym z regionów najubożej opisanych pod tym względem jest Wielkopolska.

Cel pracy. W artykule przedstawię stan dialektologicznych zasobów Wielkopolski w zakresie pola tematycznego PRZYRODA. Odwoływać się będę zasadniczo do nazw związanych

¹ Pomijam tu słowniki amatorskie, które z reguły nie są tematyczne, a nazwy przyrodnicze są tam uwzględnione na prawach innych haseł, niejednokrotnie stanowiąc kwestię przypadku.

z przyrodą nieoswojoną (dziką) oraz tylko częściowo oswojoną. Nazwy zwierząt i roślin w pełni udomowionych przez człowieka są zwykle omawiane przy tematach związanych z rolnictwem (hodowla i uprawa roli), dlatego tu uwzględnię je tylko w sytuacji, gdy korespondują z wodzącym tematem (np. zbieżność nazw potocznych konkretnego gatunku, nazwy części ciała itp.).

Źródła badań i metodologia. W badaniach mowy Wielkopolan możemy korzystać z trzech grup źródeł: z kartoteki Adama Tomaszewskiego, AJKLW (kwestionariusze i mapy) oraz z fonoteki Archiwum Fonograficznego Pracowni Dialektologicznej UAM (PD UAM) – w tym samodzielnie przeprowadzonych eksploracji terenowych². Poniżej scharakteryzuję wymienione źródła pod kątem zawartości leksyki badanego pola tematycznego. Zapis przykładów jest zgodny z postacią tychże wyekscerpowaną z materiałów źródłowych (w przypadku kartoteki Tomaszewskiego korzystałam z komputerowej bazy danych, zawierającej zapis uproszczony i fonetyczny, ten ostatni pomijając).

Analiza materiału. Kartoteka Adama Tomaszewskiego. Pierwszą grupą materiałów źródłowych jest kartoteka Adama Tomaszewskiego, zawierająca fiszki z zanotowanymi poświadczeniami z l. 30. XX w. W skład kartoteki wchodzi zarówno materiały rękopiśmienne badacza, jak i wyekscerpowane z jego przedwojennych publikacji. Choć wiele materiałów gwarowych Tomaszewskiego przepadło podczas wojny i okupacji niemieckiej, to na podstawie ocalałych źródeł można by opracować kilkadziesiąt artykułów hasłowych o tematyce przyrodniczej (przyroda nieoswojona i hasła wspólne z przyrodą oswojoną). Część poświadczeń wymaga wprawdzie weryfikacji, czasem bardzo czasochłonnej, a możliwe nawet, że zakończonej fiaskiem z powodu braku zapisu ówczesnego znaczenia danej jednostki leksykalnej, braku kontekstu użycia, co pomogłoby jednoznacznie zdefiniować wyraz itp.

W omawianych materiałach znajdują się poświadczenia z wielu miejscowości dla tych samych desygnatów, co daje ogłęd funkcjonowania nazw w regionie. Na podstawie kartoteki można by opracować wiele nazw dotyczących dzikiej przyrody, np.³: nazwy ptaków (*agata* / *zofia* / *zofijo* ‘wilga’ (*Oriolus oriolus*), *dziurlada* ‘dzierlatka’ (*Galerida cristata*), *frukać* / *furać* ‘fruć’, *gapa* / *glapa* ‘wrona’ (*Corvus corone*), *geżica* ‘kość ogonowa, kuper’, *jajstrzóm^b* ‘jastrząb’ (*Accipiter gentilis*), *kukawka* ‘kukułka’ (*Cuculus canorus*⁴), *skorc* ‘szpak’ (*Sturnus vulgaris*), *trzęsidupa* / *trzęsidupka* ‘pliszka’ (*Motacilla alba*)), nazwy ssaków (*jaźwiec* ‘borsuk’ (*Meles meles*), *hukać się* ‘czuć popęd płciowy’, *szętoperz* ‘nietoperz’ (*Plecotus auritus*)), nazwy drobniejszych kręgowców (np. *plaszczyglówka* ‘kijanka’) i bezkręgowców (*bździągwa* / *ściągwa* ‘pluskwa’ (*Cimex lectularius*), *ciota* / *cizsak* ‘ćma’ (*Heterocera*), *francuz* / *prusak* / *szwab* ‘robak, karaluch’ (*Blatta orientalis* lub/i *Blattella germanica*), *katrynka* / *patrona* / *patronelka* / *patronka* ‘biedronka’ (*Coccinella septempunctata*), *nyga* ‘komar’ (*Culex pipiens*), *pamrowie* ‘poczwarzka z której wyrasta chrabąszcz’, *pandrowie* ‘pędrak’, *stonóg* ‘stonoga’ (*Oniscus*), *świerutać* ‘robaki w drzewie tak robią’, *tręt* ‘truteń’, *wąsion* / *wąsiona* / *wąsionka* ‘gąsienica’, *wsza* ‘wesz’ (*Pediculus humanus* lub/i *Haematopinus*)), a także nazwy roślin (*babi chlyb* ‘ślaz dziki’ (*Malva sylvestris*), *bez* / *bezt* / *dziki bez* / *bzówka chyćka* / *chybka* ‘czarny bez’ (*Sambucus nigra*), *bielica* ‘miotła’ (*Apera spica-venti*), *borówka* ‘borówka czarna’ (*Vaccinium myrtillus*), *brzozowy* ‘brzozowy’, *brzęczka* / *polna wika* / *ptasza wyka* ‘brzęczka, dzika wyka, rosnąca w życie’ (*Viola arvensis*), *bylica* / *bzducha* ‘bylica’ (*Artemisia absinthium*), *chojka* ‘mały świerk, mała sosna’, *chujak* ‘mała sosna’, *barbarka* / *barbela* / *jażmin* / *jaśniak* / *jaśnik* / *nygus* ‘kolcowój’ (*Lycium halimifolium*), *gapie win^o* ‘jemiola’ (*Viscum album*), *gluba* / *glubka* ‘mniej szlachetna śliwka’, *jabuzie* / *tabuzie* ‘tatarak’ (*Acorus calamus*), *jaz* / *pastewnik* ‘łąka’, *kapuśniak* / *szczak* ‘szczaw’ (*Rumex acetosa*), *koszczka* ‘skrzyp’ (*Equisetum arvense*), *łęgalka* ‘ulęgalka, gruszką opadła z drzewa i rozmiękła przez leżenie’, *majak* ‘sosna, świerk bez gałęzi’, *niedźwiedzina* ‘poziomka, czernice borówki’ (*Fragaria vesca* i *Vaccinium myrtillus*), *osina*

² Badania terenowe od 1996 są przeprowadzane zgodnie z zasadą przyjętą w PD UAM w Poznaniu (Sierociuk 2003); sposób zapisu oraz analizy pozyskanych materiałów współczesnych jest zgodny z poznańską metodologią zaproponowaną przez J. Sierociuka (Sierociuk 2010).

³ Opis znaczenia jest zgodny z zapisem w kartotece.

'osika' (*Populus tremula*), *smrodzina* 'czeremcha' (*Prunus padus*), *tatera* – (tatera) jabuzie → 'szersze' (*Phragmites Australis* lub *Acorus calamus*), *ulężalka* 'gruszka polna' (*Pyrus pyraeaster*)), nazwy grzybów (*bedlka* 'ogólna nazwa grzybów', *kozak* 'odmiana grzybów jadalnych' (*Leccinum scabrum*), *mącznica* / *mącznik* 'sporysz' (*Claviceps purpurea*), *miątkiew* 'mięta' (*Mentha*), *murzonka* 'śnieć pszeniczna' (*Tilletia caries*)), nazwy zjawisk pogodowych (*babak* 'ciemna chmura', *bliskać się* 'błyskać się', *czarcie gównno* / *świńskie gównno* / *diaból* 'wiatr wirujący', *spozimek* 'wiosna', *tęcz* 'tęcza') i z zakresu szeroko pojętej przyrody nieożywionej (*brysk* 'brzask, zorza poranna', *cień* 'cień w rodzaju żeńskim', *jaz* 'kawał jeziora', *miesiąc* 'księżyc', *piaszczuty* 'piaszczysty', *przednów* / *przednówek* 'pierwsza kwadra', *smug* 'niższe położone miejsce na polu, w lesie itp.', *struga* 'rów', *torfa* 'torf', *torfi* 'torfowy').

Niektóre wyrazy w kartotece nie mają zapisanego znaczenia ani przykładu użycia i choć współcześnie wyrazy te są używane jako nazwy obiektów przyrodniczych, to równie dobrze mogą mieć inne znaczenie. Do tego rodzaju kłopotliwych haseł w kartotece Tomaszewskiego należą, np. *bąk* może dotyczyć trzmieła lub owada gryzącego bydło (przykładowo gza bydłecygo lub jusznicy deszczowej), *gapka* – 'odmiana «białych ryb», większa od płotki', *dzika krowa* – wielce prawdopodobne, że chodzi o żuka gnojowego, ale równie dobrze może to być nazwa innego zwierzęcia, *kostrzewa* 'nie kwitnie, zielsko w mokrem' – możliwe, że dotyczy skrzyżu polnego, *łachać się* – prawdopodobnie dotyczy zwierząt 'drapać się' albo 'czuć popęd płciowy', *łącz* – w Wielkopolsce tak mówią do dziś na tatarak, jednak na fiszce nie zostało zapisane znaczenie, *pinderynda* 'roślina, dziędzierzawa' – możliwe, że chodzi o bielun dziędzierzawą, *piorunowy kamyszek* – być może to nazwa krzemienia, *podjadek* – z przykładu użycia wiadomo, że chodzi o robaka, glizdę (może to być turkuć podjadek), *popielarz* 'jak wąsiony', czyli bliżej nieokreślony typ gąsienicy; *szablak* być może fasolka szparagowa zwana w Wielkopolsce *szablem* i in.

Materiały A. Tomaszewskiego wymagają specjalnego opracowania, ale już teraz służą jako najstarsze źródło danych terenowych dla Wielkopolski.

Materiały Atlasu języka i kultury ludowej Wielkopolski. Druga grupa źródeł to AJKLW – materiał pozyskiwany w l. 50 oraz 70–80 XX w., nagrywany oraz zapisany w kwestionariuszach i opracowany w postaci map. W kwestionariuszu do AJKLW został wyodrębniony dział pt. V. *Świat roślinny i zwierzęcy* liczący 73 pytania (pyt. 127–200) oraz dział VII. *Czas i pogoda* zawierający 17 pytań (pyt. 231–248), z czego tylko 7 dotyczy zjawisk pogodowych. Ponadto, w pozostałych działach można znaleźć wiele rozproszonych pytań o przyrodę, najwięcej w dziale XII. *Rybacko* (12 pyt. głównie o nazwy zbiorników wodnych i niektórych części ciała ryby), w dziale XIV. *Fonetyka* (11 pytań o wymowę niektórych nazw), w dziale XV. *Słowotwórstwo* (7 pytań) oraz jedno pytanie w dziale VIII. *Hodowla* (pyt. o łąkę). W sumie zespół atlasowy zadał 111 pytań o świat przyrody.

Na podstawie pozyskanych przez badaczy materiałów opracowano 112 map i 3 komentarze bez map (dalej: bm.), rozproszonych w całym AJKLW.

Najwięcej map przyrodniczych, bo 78 i 1 komentarz bez mapy, weszło w skład tomu II AJKLW (temat: CZŁOWIEK – PRZYRODA; AJKLW-II). Opracowane kartograficznie materiały dotyczą nazw roślin, zwierząt, grzybów i zjawisk pogodowych, przy czym, jak zauważył Zenon Sobierajski "Na tle zagadnień wyrazowych uwzględnia się tu jednak także niektóre problemy gramatyczne, tj. morfologiczne i fonetyczne" (AJKLW-II-2, 5). Z tego też względu liczba map leksykalnych jest nieco niższa. Należy jednak pamiętać także o mapach przyrodniczych rozproszonych w pozostałych tomach – są to 33 mapy i 2 komentarze bez map poświęcone przyrodzie (t. IV – 7 map, t. IX – 14 map i 2 komentarze bez map, t. X – 7 map, t. XI – 5 map). Część zagadnień zmapowanych w atlasie pośrednio odnosi się do świata przyrody nieoswojonej, niekiedy dana nazwa (np. zwierzęcia hodowlanego) może także dotyczyć organizmów dzikich (np. *jajo* / *jaje* 'jajko', *kaczor* 'samiec kaczki' itp.) – w AJKLW tego typu zagadnień zostało zmapowanych 10.

Każde pytanie kwestionariusza AJKLW, z założenia, miało służyć opracowaniu konkretnej mapy. Uzyskane przez zespół atlasowy poświadczenia umożliwiły opracowanie wielu map, które w około 39 % (33 mapy i 2 bm. poza t. II) są rozproszone w wielu tomach AJKLW. Była

to jednak praktyka stosowana wielokrotnie przez zespół opracowujący poszczególne tomy – do poszczególnych teczek dokładano mapy luźno lub w ogóle niezwiązane z tematem tomu, za to obrazujące interesujące zjawisko językowo-kulturowe.

Materiały współczesne do Wielkopolskich Słowników Regionalnych. Trzecia grupa źródeł to eksploracje współczesne – materiały zdeponowane w fonotece Archiwum Fonograficznego PD UAM oraz nagrania własne i zebrane dla potrzeb Wielkopolskich Słowników Regionalnych (WSR). Skupię się tu na źródłach do *Słownika języka mieszkańców okolic Pobiedzisk. Przyroda* (WSR-Pob-2, w opracowaniu), ponieważ pozyskiwano je z myślą o omawianym temacie. WSR-Pob-2 jest kontynuacją pierwszego słownika poświęconego językowi mieszkańców okolic Pobiedzisk (WSR-Pob-1). Pierwszy projekt edukacyjny na tym terenie, mający na celu zebranie słownictwa z pola tematycznego PRACA NA ROLI I W GOSPODARSTWIE, przyniósł tak obfite materiały, że nie zmieściły się do zaplanowanej publikacji. Zapadła więc decyzja, by podzielić materiały na dwie książki. Ponieważ konwencja WSR zakłada zamknięcie jednego tematu w jednej publikacji wraz z zespołem redakcyjnym podjęliśmy decyzję o przeniesieniu materiałów związanych z przyrodą (dziką i nieco bardziej oswojoną) do odrębnego tomu. Z uwagi na fakt, że zaangażowani w projekcie uczniowie byli chętni do kontynuowania badań terenowych, opracowałam specjalny kwestionariusz skoncentrowany wyłącznie na temacie PRZYRODA. Rozwiązanie to przyniosło pozytywny skutek w postaci poświadczenia nazw gwarowych i regionalnych z trenu gminy Pobiedziska (powiat Poznań).

Materiały zebrane podczas projektowych eksploracji są zaledwie kroplą w morzu potrzeb źródłowych dla badanego pola tematycznego. Badania te, ujawniły wiele trudności związanych z pozyskiwaniem niektórych nazw przyrodniczych. Szczególnie zauważalne są dwie tendencje. Z jednej strony kolektywizacja nazw poprzez kwalifikowanie ich jako hiperonimów, innym razem bardzo precyzyjne określanie gatunków i odmian. W praktyce wygląda to tak: im bardziej obiekt jest neutralny dla działalności gospodarskiej człowieka, tym częściej nazwa jest kolektywizowana; z kolei, jeśli obiekt odgrywa istotną rolę w życiu człowieka, wówczas nazywany jest dość konkretnie. Obserwacja ta nie jest nowa, już Zofia Cygal-Krupa w 2005 r., opisując nazwy roślin, stwierdziła, że “Społeczność wiejska świat roślin postrzega, a zarazem dzieli, według stereotypowych kryteriów; cech zewnętrznych, użytkowych i środowiskowych” (Cygal-Krupa 2005, 272) – nasze badania dowodzą, że wniosek ten dotyczy nie tylko świata roślin. Przykład: pytając o motyle, zwykle uzyskiwaliśmy nazwy indywidualne tych gatunków, które czynią szkody w uprawach (np. *kapuśnik*, *kapustnik*, *bielik kapuściany* – nazwy ‘bielinek kapustnika’), względnie tych, które są powszechnie spotykanymi w ogrodach zapylaczami (np. *pawie oko* ‘rusałka pawik’, *cytrynek* ‘latolistek cytrynek’). Pozostałe gatunki są nazywane ogólnie *motylami*. Inny przykład: owady bytujące blisko człowieka są rozróżniane za pomocą konkretnych nazw (np. *szerszyń*, *osa*, *gromodnica* / *robacznicca*) obok całej grupy gatunków ujmowanych ogólnie, np. *mrówki*, wśród których wyróżniają się odmiany leśne, domowe, ogrodowe, lub jeszcze ogólniej: *robactwo*, *dziadostwo*, *insekty* itp. – informatorka stwierdza: *może ma to jako^mś szlachetniejszo^m nazwe...* (Wag).

Jak zaznacza Halina Pelcowa, opisująca problematykę tworzenia gwarowych nazw roślin w gwarach Lubelszczyzny, “Najczęściej podkreślany jest wygląd zewnętrzny rośliny (w tym właściwości liści, kwiatów i łodyg) oraz jej przeznaczenie, stosunek do człowieka i znaczenie symboliczne” (Pelcowa 2015, 564; zob. także: Kulak 2017, Tokarski 1993); badaczka upatruje przyczyn takiego stanu rzeczy w swoistym sposobie łączenia nazw i desygnatów przez starszych użytkowników języka: “Łącząc nazwę i desygnat, mieszkańcy wsi (najstarszego pokolenia) tworzą językowe obrazy wbudowane w kontekst kulturowo-obyczajowy, eksponując te cechy desygnatów, które uważają za najważniejsze, a momentem decydującym jest językowa reakcja na różne właściwości opisywanego desygnatu” (Pelcowa 2015) – we współczesnych materiałach wielkopolskich ta zasada nie zawsze się sprawdza, ponieważ niektóre nazwy gwarowe są niejasne pod względem etymologicznym (np. chwast *kaśka* ‘gwiazdnica pospolita’ (*Stellaria media*) czy roślina ozdobna *panienka* ‘kosmos, onętek’ (*Cosmos Bipinnatus*)).

Częściej zauważalną relacją jest oddziaływanie desygnatu na życie człowieka a precyzja nazwy. Przykładowo, najbardziej popularne w ogrodach i w uprawach polowych chwasty mają konkretne nazwy, np. *chaber* / *modrok* ‘chaber bławatek’ (*Centaurea cyanus*), *dziki rabarber* ‘łopian’ (*Arctium*), *głuchy owies* ‘owies głuchy’ (*Avena fatua*), *komosa* / *lebioda* ‘komosa biała’ (*Chenopodium album*), *koszcza* ‘skrzyp polny’ (*Equisetum arvense*), *łapucha* ‘rzodkiew świrzepa’ (*Raphanus raphanistrum*), *miotła* ‘miotła zbożowa’ (*Apera spica-venti*), *przytulia* / *przytulica* ‘przytulia czepna’ (*Galium aparine*); rzadsze zaś to po prostu *byliny*, *zielsko* lub *chwasty*. Szczególnie dużo nazw konkretnych pozyskaliśmy pytając o rośliny ozdobne, tzw. *kwiaty*, np. *turek* ‘aksamitka’ (*Tagetes*), *aster* ‘aster chiński’ (*Callistephus chinensis*), *bratek* / *macocha* / *macoszki* ‘bratek wielokwiatowy’ (*Viola Wittrockiana*) i *bratek* / *bratek polny* / *dziki fiołek* ‘fiołek trójbarwny’ (*Viola tricolor*), *cynia* ‘cynia wytworna’ (*Zinnia elegant*), *dalia* / *georginia* / *giorginia* ‘dalia ogrodowa’ (*Dalia hortensis*), *gradiola* / *mieczyk* ‘gladiola’ (*Gladiolus*), *malwa* / *ślońska róża* ‘malwa ogrodowa, malwa różowa’ (*Alcea rosea*) oraz o nazwy drzew, m.in. uogólnione, np. *choinka* ‘małe drzewo iglaste, zwykle świerk lub sosna’ czy *chojarek* ‘małe drzewko rosnące w obrębie młodego lasu’ oraz gatunkowe konkretne, np. *akacja* ‘robinia akacjowa, grochodrzew akacjowy’ (*Robinia pseudoacacia*), *czarny bez* / *hyćka* ‘bez czarny’ (*Sambucus nigra*), *jesion* ‘jesion’ (*Fraxinus*), *topol* / *topola* / *topól* ‘topola’ (*Populus*) i inne nazwy z subpola tematycznego ROŚLINY, np. *kaczymiec* ‘knieć błotna’ (*Caltha palustris*), *łabuź* / *łobuzie* ‘tatarak zwyczajny’ (*Acorus calamus*), *głubka* ‘śliwa gorszego gatunku, zwykle śliwa domowa mirabelka’ (*Prunus domestica*). Jak widać, w tej grupie nazw, panuje zauważalna wariantywność, obejmująca zwykle nazwy ogólne obok gwarowych (regionalnych).

Wśród grzybów indywidualne nazwy ma wiele gatunków, szczególnie tych jadalnych, np. *bycze jajo* ‘purchawka; prawdopodobnie tęgoskór pospolity’ (*Scleroderma citrinum*), *czarny łepek* ‘podgrzybek brunatny’ (*Imleria badia*), *głsi pyłpek* najczęściej ‘podgrzybek zajęczy’ (*Xerocomus subtomentosus*), *bździel* ‘szmaciak gałęzisty’ (*Sparassis crispa*), *sowa* / *kania* ‘czubajka kania’ (*Macrolepiota procera*), *kozak* ‘koźlarz babka’ (*Leccinum scabrum*), *kurka* ‘pieprznik jadalny’ (*Cantharellus cibarius*), *maślak* ‘maślak zwyczajny’ (*Suillus luteus*), *opieńki* ‘podpieńki’ (*Armillaria*), *pieczarka* ‘pieczarka łąkowa’ (*Agaricus campestris*), *prawdziwek* ‘borowik szlachetny’ (*Boletus edulis*), *rydz* ‘mleczaj rydz’ (*Lactarius deliciosus*), *smarżdź* ‘smardz jadalny’ (*Morchella esculenta*), obok nazwy zbiorowej – *podgrzybki* lub *betki* ‘mało szlachetne grzyby jadalne’, *trujaki* lub *muchomory* ‘grzyby trujące’; wśród tych ostatnich informatorzy podali kilka nazw indywidualnych, np. *olszówka* ‘krowiak podwinięty’ (*Paxillus involutus*) – kiedyś grzyb jadalny (możliwe, że stąd nazwa indywidualna), dziś uznawany w Polsce za trujący, *szatan* ‘borowik szatański’ (*Rubroboletus satanas*) – grzyb niejadalny, który dodany do potrawy czyni ją gorzką, *huba* ‘huba drzewna; najczęściej spotykany jest hubiak pospolity’ (*Fomes fomentarius*) – informatorzy nie deklarowali jej walorów kulinarnych. Specyfika wymienionych grzybów mogła być powodem tego, że nazwa indywidualna przetrwała do dziś.

Warto jeszcze wspomnieć o grzybach pleśniowych. Ich nazwy są bardzo różne, od naukowych po potoczne: *alternaria* ‘grzyby wywołujący chorobę ziemniaków’ (*Alternaria solani*), *murzynka* / *sporysz* ‘buławinka czerwona’ (*Claviceps purpurea*), *parch* ‘parch jabłoni, choroba wywołwany przez grzyb *Venturia inaequalis*’, *pleśń* ‘tu: biały lub biało-szary nalot, grzyb pleśniowy, pojawiający się na zepsutym jedzeniu’ (*Aspergillus*, *Fusarium* i *Penicillium*) i *stechlizna* ‘tu: choroba grzybicza zbóż, pojawiająca się na skutek zbyt dużej wilgotności wywołwana przez grzyby z rodzaju *Aspergillus*, *Fusarium* i *Penicillium*’.

Podobnie jest z nazwami zwierząt spotykanych przez człowieka na polach, łąkach i podwórkach, w lasach, nad wodami itp. Wśród nazw ssaków i ptaków poświadczylśmy w zdecydowanej większości wyrazy ogólnopolskie, sporadycznie tylko trafiały się nazwy regionalne lub lokalne, np. ssaki: *dzik* / *dzika świnia* ‘dzik euroazjatycki’ (*Sus scrofa*), *kuna* ‘kuna domowa’ (*Martes foina*), *lis* ‘lis pospolity’ (*Vulpes vulpes*), *jeleń* ‘jeleń szlachetny’ (*Cervus elaphus*), *mysz ziemna* ‘normica’ (*Myodes*), *nietoperz* ‘zazwyczaj gacek wielkouch, gacek brunatny’ (*Plecotus auritus*), *zajac* ‘zając szarak’ (*Lepus europaeus*), ptaki: *bażant* ‘bażant zwyczajny’ (*Phasianus colchicus*), *bocian* ‘bocian biały’ (*Ciconia ciconia*), *cukrówka* /

dziki goł^mb ‘sierpówka, synogarlica turecka’ (*Streptopelia decaocto*), dzika kaczka ‘kaczka krzyżówka’ (*Anas platyrhynchos*), gapa / glapa ‘wrona siwa’ (*Corvus corone*) lub ‘kruk zwyczajny’ (*Corvus corax*), goł^mbiorz / goły^mbiorz ‘jastrząb zwyczajny’ (*Accipiter gentilis*), grzebielucha ‘jaskółka oknówka’ (*Delichon urbicum*), laboⁿdź / labyⁿdź ‘łabędź niemy’ (*Cygnus olor*), pódźka ‘pójdźka zwyczajna’ (*Athene noctua*), słowyk ‘słowik szary’ (*Luscinia luscinia*), szpak ‘szpak zwyczajny’ (*Sturnus vulgaris*), wróbel ‘wróbel zwyczajny, wróbel domowy’ (*Passer domesticus*) i in. Spośród pozostałych nazw zwierząt na uwagę zasługują m.in. boⁿk / krowieⁿcy boⁿk / giez / gza ‘giez bydlęcy’ (*Hypoderma bovis*), ciota / mota ‘ćma’ (*Heterocera*), dzika krowa ‘żuk gnojowy’ (*Geotrupes stercorarius*), gromodnica / gromotnica / robacznica ‘plujka pospolita’ (*Calliphora vicina*)⁴, nyga ‘komar pospolity, komar brzęczący’ (*Culex pipiens*), pluskiew / pluskw / pluskwa ‘pluskwa domowa’ (*Cimex lectularius*), szczypawica ‘skorek pospolity’ (*Forficula auricularia*), wesz / wsza ‘wesz’ (*Pediculus*), czyli owady nazywane przez naszych informatorów ogólnie robactwem, robalami, robakami, insektami względnie glizdami w odniesieniu do stadium larwalnego owadów (tu rzadsze są nazwy konkretne, np. woⁿsiona / woⁿsióna ‘gąsienica’ (*eruca*) – często nazwa ta dotyczy gąsienicy z włoskami).

Nazwy zjawisk pogodowych w większości mają cechy ogólnopolskie, np. bezchmurny ‘o niebie – pozbawione chmur’, błyskać sie ‘o piorunie: rozświetlać niebo podczas burzy’, błyskawica ‘światło na niebie będące wynikiem wyładowań elektrycznych podczas burzy’, goroⁿczka ‘upał, spiekota’; niekiedy może zaskakiwać znajomość nazw meteorologicznych, jak chociażby przy pytaniu o rodzaje chmur (*cirusy, kumulusy, stratusy*); rzadko podawano nazwy gwarowe, np. diabeł / wir obok ogólnopolskiego tro^mba powietrzna ‘lej utworzony z powietrza, pojawiający się głównie latem, wznoszący piasek i żdźbła zboża, a w upalne dni także mniejsze przedmioty; trąba powietrzna, wiatr wirujący’, mokry / przekropny w znaczeniu ‘deszczowy’ i ‘urodzajny’, zimny grom / zimny piorun ‘piorun, który wpadł do pomieszczenia lub uderzył w obiekt na zewnątrz, ale nie spowodował pożaru’. Podobnie rzecz się ma w grupie nazw dotyczących przyrody nieożywionej. Tu także wiele określeń pochodzi z odmiany ogólnej polszczyzny, np. bagno ‘teren podmokły; tu pozostałość po torfowisku’, mul ‘gęste osady na dnie zbiorników wodnych’, obok potocznego bajorko ‘niewielki zbiornik wodny, zwykle brudny i zarośnięty’ czy spadajoⁿca gwiazda ‘meteoryt’, gwarowej formy rodzaju żeńskiego cień ‘cień’ (obok ogólnopolskiego tego cienia), form z gwarową fonetyką jizioro / jiⁿzioro ‘jezioro’ lub regionalną leksyką i fonetyką klara / ksiyżyc / ksiyⁿżyc ‘księżyc’ czy typem formacji słowotwórczych z -isko torfisko ‘torfowisko’, po nazwy zaczerpnięte z astronomii, przykładowo nazwy gwiazdozbiorów: Duży Wóz, Mały Wóz.

Łatwo zauważyć, że współcześnie wiele poświadczonych nazw pochodzi z odmiany potocznej języka oraz z polszczyzny ogólnej.

Innym problemem podczas pozyskiwania nazw przyrodniczych jest kłopot z ustaleniem gatunku rośliny lub zwierzęcia. Gdy kwestionariusz odpytują uczniowie, to zwykle nie udaje im się uzyskać pełnej nazwy (ogólnopolskiej) lub szczegółowej charakterystyki desygnatu, umożliwiającej wskazanie jego nazwy botanicznej czy zoologicznej. Także wprawionym dialektologom przychodzi to czasem z trudnością. Niekiedy nie pomaga nawet album kwestionariuszowy z fotografiami obiektów, o które się pyta, toteż najlepszym sposobem na zebranie wiarygodnego materiału okazuje się odpytywanie kwestionariusza dosłownie w terenie, a nie w domu informatora. Oczywiście, nie zawsze jest to możliwe, ani też wskazane. Problem ten dotyczy jednak techniki pozyskiwania materiału i tu jedynie jest sygnalizowany.

Wnioski perspektywy. Współczesne wielkopolskie materiały dialektalne dotyczące świata przyrody nie są zbyt obfite, podobnie zresztą jak ich zasób archiwalny. Trzeba też zdawać sobie sprawę, że specyfika badań terenowych w każdym okresie była nieco inna i ściśle powiązana ze stanem gwary oraz możliwościami i potrzebami badawczymi, co pozostawało nie bez znaczenia dla jakości pozyskanego materiału językowego.

⁴ Na temat nazw much pozyskanych w okolicach Pobiedzisk zob. Kobus 2020.

Temat PRZYRODA wymaga znacznie większego zaangażowania badaczy niż inne zagadnienia; to temat szczególny, co widać już na etapie wstępnych rozmów z informatorami. Nie tylko jego rozległość jest znaczącym utrudnieniem, ale i doświadczenia współczesnych mieszkańców wsi w obcowaniu z przyrodą są dość zróżnicowane. Wydaje się jednak, że największym problemem w zaspokojeniu ciekawości badacza jest kolektywizacja i hiperonimizacja nazw tych elementów przyrody, które nie mają większego znaczenia utylitarnego. Nie rozróżnia się nazw niektórych roślin, grzybów i owadów, ponieważ nie odgrywają namacalnej roli w życiu człowieka. Z drugiej strony przeszkodą w poznawaniu nazw gwarowych jest upływający czas i rosnący poziom wykształcenia mieszkańców wsi, a przynajmniej coraz łatwiejszego dostępu do wiedzy powszechnej. Nazwy lokalne rzadkich gatunków roślin i zwierząt w takiej sytuacji często są zastępowane nazwami ogólnymi.

Pole tematyczne PRZYRODA należy uznać za niedostatecznie zbadane w Wielkopolsce, zarówno dawniej, jak i współcześnie. Najnowsze próby badania tego tematu zachęcają do jego kontynuowania, ponieważ dają interesujący materiał, z którego jednak płynnie przykra refleksja – nazwy gwarowe są w nim rzadkie.

Spis wykorzystanej literatury

1. Basara, A., Basara, J. (1988). Nazwy śnieci (*Tilletia*) w gwarach polskich. *Wokół języka. Rozprawy i studia poświęcone pamięci Profesora Mieczysława Szymczaka* / Red. M. Basaj. Wrocław. S. 83–86.
2. Basara, A., Basara, J. (1989). Nazwy gorczyicy polnej (*Sinapis arvensis*) w gwarach polskich. *Zbornik razprav iz slovanskego jezikoslovja*. Ljublijana. S. 19–29.
3. Basara, A., Basara, J. (1990). *Cuscuta trifoli*, czyli kianianka koniczynowa (nazwy i ich zasięg geograficzny). *Zeszyty Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Językoznawstwo*. Z. XIII. S. 367–372.
4. Basara, A., Basara, J. (2002). Nazwy sporyszu (*Claviceps purpurea*) w gwarach polskich. *Język w przestrzeni społecznej* / Red. S. Gajda. Opole. S. 267–272.
5. Budziszewska, W. (1962). Związki słownikowe polsko-łужицкие w zakresie terminologii przyrodniczej. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*. T. VIII. S. 127–135.
6. Cygal-Krupa, Z. (2005). Świat roślin w gwarze Porąbki i okolicy. *Mieczysław Malecki – człowiek, uczonek, organizator* / Red. J. Rusek. Kraków. S. 271–278.
7. Kaś, J. (2015–2019). Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej. T. I–XII. Bukowina Tatrzańska – Nowy Sącz.
8. Kobus, J. (2020). Leksyka mikromola tematycznego MUCHA w języku mieszkańców okolic Pobiedzisk w środkowej Wielkopolsce. *Gwary Dziś*. Vol. 12. C. 201–211.
9. Kulak, I. (2017). Percepcja rzeczywistości a proces nominacyjny (na przykładzie ludowych nazw roślin Podhalan). *Prace Językoznawcze*. Nr XIX/3. C. 153–168.
10. Kupiszewski, W. (1969). Słownictwo *meteorologiczne* w gwarach i historii języka polskiego. Wrocław.
11. Kurek, H. (2004). Językowo-kulturowy obraz wsi podkarpackiej wpisany w nazwy roślin. *Studia linguistica Danutae Wesolowska oblata* / Red. H. Kurek, J. Labocha. Kraków. S. 129–156.
12. Pelcowa, H. (1988). Z geografii małopolskich nazw chwastów na Lubelszczyźnie. *Język Polski*. Z. 2/3. S. 138–148.
13. Pelcowa, H. (1988). Zróżnicowanie leksykalne nazw roślin w gwarach Lubelszczyzny. *Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska*. T. VI. Z. 23. S. 257–271.
14. Pelcowa, H. (2001). Nazwy roślin w świadomości językowej ludności wiejskiej. *Język a Kultura*. T. 16. *Świat roślin w języku i kulturze* / Red. A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj. Wrocław. S. 99–116.
15. Pelcowa, H. (2002). Językowy obraz roślin w gwarach Lubelszczyzny. *Język polski. Współczesność – historia* / Red. W. Książek-Bryłowa, H. Duda. Lublin. S. 127–144.
16. Pelcowa, H. (2015). Nazwa i desygnat w zmieniającej się rzeczywistości wiejskiej. *Odkrywanie słowa – historia i współczesność* / Red. U. Sokółska. Białystok. S. 551–568.
17. Pelcowa, H. (2015). *Słownik gwar Lubelszczyzny*. T. III. *Świat zwierząt*. Lublin.
18. Pelcowa, H. (2016). *Słownik gwar Lubelszczyzny*. T. IV. *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*. Lublin.
19. Pelcowa, H. (2017). *Słownik gwar Lubelszczyzny*. T. V. *Świat roślin*. Lublin.
20. Rak, M. (2007). Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza (na tle porównawczym). Kraków.
21. Sierociuk, J. (2003). Założenia metodologiczne badań języka wsi. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*. T. XI / Red. Z. Krążyńska, Z. Zagórski. Poznań. S. 131–136.
22. Sierociuk, J. (2010). Założenia metodologiczne regionalnych słowników gwarowych powstających przy współudziale środowisk lokalnych. *Studia dialektologiczne IV* / Red. H. Kurek, A. Tyrpa, J. Wronicz. Kraków. S. 135–143.

23. Sobierajski, Z. (1972). Kwestionariusz do Atlasu języka i kultury ludowej Wielkopolski. Cz. 1. Słownictwo. Fonetyka. Słowotwórstwo. Poznań.
24. Stieber, Z. (1968). O wyrazie ożyna w dialektach polskich. *Slavia Orientalis*. T. XVII. S. 419–420.
25. Tokarski, R. (1993). Słownictwo jako interpretacja świata. *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*. T. 2. *Współczesny język polski* / Red. J. Bartmiński. Wrocław. S. 335–362.
26. Waniakowa, J. (2012). Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim. Zagadnienia ogólne. Kraków.
27. Wierzbicka, A. (2002). Zestawienia w nazwach roślin (na materiale gwar kujawskich). *Dialektologia jako dziedzina językoznawstwa i przedmiot dydaktyki: księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Karolowi Dejnii* / Red. S. Gala. Łódź. S. 551–558.
28. Wierzbicka, A. (2004). Przeobrażenia gwarowych nazw roślin. *Współczesne odmiany języka narodowego* / Red. K. Michalewski. Łódź. S. 275–281.
29. Wierzbicka, A. (2004). Słowotwórcze wykładniki ekspresywności w wybranych gwarowych nazwach roślin. *Funkcja emocjonalna jednostek językowych i tekstowych* / Red. K. Wojtczuk, A. Wierzbicka. Siedlce. S. 281–290.
30. Wierzbicka, A. (2005). Świat zwierząt odzwierciedlony w gwarowych nazwach roślin. *Nazewnictwo na pograniczach* / Red. J. Ignatowicz-Skowrońska. Szczecin. S. 439–449.

Źródła

- AJK: Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich. T. I–VI / Red. Z. Stieber. T. VII–XV / Red. H. Popowska-Taborska. Wrocław, 1964–1978.
- AJKLW: Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski. T. I–VI / Red. Z. Sobierajski, J. Burszta. Wrocław, 1979–1991. T. VII–XI / Red. Z. Sobierajski. Wrocław–Poznań, 1992–2005.
- AJKLW-II: Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski. T. II: CZŁOWIEK – PRZYRODA / Red. Z. Sobierajski, J. Burszta. Wrocław, 1979.
- AJŚ: Zaręba, A. (1969–1996). Atlas językowy Śląska. T. I–VIII. Kraków–Warszawa.
- AJK: Dejna, K. (1962–1968). Atlas gwarowy województwa kieleckiego. Z. 1–6. Łódź.
- WSR-Pob-1: Słownik języka mieszkańców okolic Pobiedzisk. Praca na roli i w gospodarstwie / Red. J. Kobus, A. Migdałek. Poznań, 2021.
- WSR-Pob-2: Słownik języka mieszkańców okolic Pobiedzisk. Przyroda / Red. J. Kobus, A. Migdałek. Poznań (w opracowaniu).

References

- Basara, A. & Basara, J. (1988). Nazwy śnieci (*Tilletia*) w gwarach polskich [The names of śnieć (*Tilletia*) in Polish dialects]. In: *Wokół języka. Rozprawy i studia poświęcone pamięci Profesora Mieczysława Szymczaka* / Ed. M. Basaj. Wrocław, 83–86 (in Pol.).
- Basara, A. & Basara, J. (1989). Nazwy gorczycy polnej (*Sinapis arvensis*) w gwarach polskich [The names of gorczyca polna (*Sinapis arvensis*) in Polish dialects]. In: *Zbornik razprav iz slovanskego jezikoslovja*. Ljubljana, 19–29 (in Slov.).
- Basara, A. & Basara, J. (1990). *Cuscuta trifoli*, czyli kaniańka koniczynowa (nazwy i ich zasięg geograficzny) [*Cuscuta trifoli*, or kaniańka koniczynowa (names and their geographical range)]. In: *Zeszyty Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Językoznawstwo*. XIII, 367–372 (in Pol.).
- Basara, A. & Basara, J. (2002). Nazwy sporyszu (*Claviceps purpurea*) w gwarach polskich [The names of sporysz (*Claviceps purpurea*) in Polish dialects]. In: *Język w przestrzeni społecznej* / Ed. S. Gajda. Opole, 267–272 (in Pol.).
- Budziszewska, W. (1962). Związki słownikowe polsko-łużyckie w zakresie terminologii przyrodniczej [Polish-Lusatian dictionary relationships in the field of natural terminology]. In: *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*. VIII, 127–135 (in Pol.).
- Cygal-Krupa, Z. (2005). Świat roślin w gwarze Porąbki i okolicy [The world of plants in the dialect of Porąbka and its surroundings]. In: *Mieczysław Malecki – człowiek, uczonec, organizator* / Ed. J. Rusek. Kraków, 271–278 (in Pol.).
- Kaś, J. (2015–2019). Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej [Illustrated lexicon of Podhale dialect and culture]. T. I–XII. Bukowina Tatrzańska – Nowy Sącz (in Pol.).
- Kobus, J. (2020). Leksyka mikromola tematycznego MUCHA w języku mieszkańców okolic Pobiedzisk w środkowej Wielkopolsce [The MUCHA thematic microfield lexicon in the language of the inhabitants of the area of Pobiedziska in central Greater Poland]. *Gwary Dziś*, 12, 201–211 (in Pol.).
- Kulak, I. (2017). Percepcja rzeczywistości a proces nominacyjny (na przykładzie ludowych nazw roślin Podhalan) [Perception of reality and the nomination process (on the example of the folk names of Podhale plants)]. *Prace Językoznawcze*. XIX/3, 153–168 (in Pol.).
- Kupiszewski, W. (1969). Słownictwo *meteorologiczne* w gwarach i historii języka polskiego [Meteorological vocabulary in Polish dialects and history]. Wrocław (in Pol.).
- Kurek, H. (2004). Językowo-kulturowy obraz wsi podkarpackiej wpisany w nazwy roślin [Linguistic and cultural image of the Podkarpacie village inscribed in the names of plants]. In: *Studia linguistica Danutae Wesołowska oblata* / Ed. H. Kurek, J. Labocha. Kraków, 129–156 (in Pol.).

12. Pelcowa, H. (1988). Z geografii małopolskich nazw chwastów na Lubelszczyźnie [On the geography of Małopolska weed names in the Lublin region]. *Język Polski*, 2/3, 138–148 (in Pol.).
13. Pelcowa, H. (1988). Zróżnicowanie leksykalne nazw roślin w gwarach Lubelszczyzny [Lexical differentiation of plant names in the dialects of the Lublin region]. In: *Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska*. VI, 23, 257–271 (in Pol.).
14. Pelcowa, H. (2001). Nazwy roślin w świadomości językowej ludności wiejskiej [Names of plants in the linguistic awareness of the rural population]. In: *Język a Kultura*. T. 16. Świat roślin w języku i kulturze / Ed. A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj. Wrocław, 99–116 (in Pol.).
15. Pelcowa, H. (2002). Językowy obraz roślin w gwarach Lubelszczyzny [A linguistic image of plants in the dialects of the Lublin region]. In: *Język polski. Współczesność – historia* / Ed. W. Książek-Bryłowa, H. Duda. Lublin, 127–144 (in Pol.).
16. Pelcowa, H. (2015). Nazwa i desygnat w zmieniającej się rzeczywistości wiejskiej [Name and designate in the changing rural reality]. In: *Odkrywanie słowa – historia i współczesność* / Ed. U. Sokólska. Białystok, 551–568 (in Pol.).
17. Pelcowa, H. (2015). Słownik gwar Lubelszczyzny. T. III. Świat zwierząt [Dictionary of the Lublin Region dialect. T. III. The Word of animals]. Lublin (in Pol.).
18. Pelcowa, H. (2016). Słownik gwar Lubelszczyzny. T. IV. Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza [Dictionary of the Lublin Region dialect. T. IV. Orchard and vegetable garden. Construction and yard space]. Lublin (in Pol.).
19. Pelcowa, H. (2017). Słownik gwar Lubelszczyzny. T. V. Świat roślin [Dictionary of the Lublin Region dialect. T. V. The Word of plants]. Lublin (in Pol.).
20. Rak, M. (2007). Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza (na tle porównawczym) [The linguistic and cultural image of animals preserved in the animalistic phraseology of the dialect of the Świętokrzyskie Mountains and the Tatra Mountains (on a comparative background)]. Kraków (in Pol.).
21. Sierociuk, J. (2003). Założenia metodologiczne badań języka wsi [Methodological assumptions of the rural language research]. In: *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*. T. XI / Ed. Z. Krążyńska, Z. Zagórski. Poznań, 131–136 (in Pol.).
22. Sierociuk, J. (2010). Założenia metodologiczne regionalnych słowników gwarowych powstających przy współudziale środowisk lokalnych [Methodological assumptions of regional dialect dictionaries created with the participation of local communities]. In: *Studia dialektologiczne IV* / Ed. H. Kurek, A. Tyrpa, J. Wronicz. Kraków, 135–143 (in Pol.).
23. Stieber, Z. (1968). O wyrazie ożyna w dialektach polskich [On the word ożyn in Polish dialects]. In: *Slavia Orientalis*. XVII, 419–420 (in Pol.).
24. Tokarski, R. (1993). Słownictwo jako interpretacja świata [Vocabulary as an interpretation of the world]. In: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. T. 2. Współczesny język polski* / Ed. J. Bartmiński. Wrocław, 335–362 (in Pol.).
25. Waniakowa, J. (2012). Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim [Polish dialect names of wild herbaceous plants against the Slavic background]. In: *Zagadnienia ogólne*. Kraków (in Pol.).
26. Wierzbicka, A. (2002). Zestawienia w nazwach roślin (na materiale gwar kujawskich) [Composita in the names of plants (on the material of the Kuyavian dialects)]. In: *Dialektologia jako dziedzina językoznawstwa i przedmiot dydaktyki: księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Karolowi Dejniewi* / Ed. S. Gala. Łódź, 551–558 (in Pol.).
27. Wierzbicka, A. (2004). Przeobrażenia gwarowych nazw roślin [Transformations of dialect names of plants]. In: *Współczesne odmiany języka narodowego* / Ed. K. Michalewski. Łódź, 275–281 (in Pol.).
28. Wierzbicka, A. (2004). Słowotwórcze wykładniki ekspresywności w wybranych gwarowych nazwach roślin [Word-forming exponents of expressiveness in selected dialect names of plants]. In: *Funkcja emocjonalna jednostek językowych i tekstowych* / Ed. K. Wojtczuk, A. Wierzbicka. Siedlce, 281–290 (in Pol.).
29. Wierzbicka, A. (2005). Świat zwierząt odzwierciedlony w gwarowych nazwach roślin [The animal world is reflected in the dialectal names of plants]. In: *Nazewnictwo na pograniczach* / Ed. J. Ignatowicz-Skowrońska. Szczecin, 439–449 (in Pol.).

Sources

- AJK: Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich [Linguistic atlas of Kashubian and neighboring dialects]. T. I–VI / Ed. Z. Stieber. T. VII–XV / Ed. H. Popowska-Taborska. Wrocław, 1964–1978 (in Pol.).
- AJKLW: Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski [Atlas of the Folk Language and Culture of Greater Poland]. T. I–VI / Ed. Z. Sobierajski, J. Burszta. Wrocław, 1979–1991. T. VII–XI / Ed. Z. Sobierajski. Wrocław–Poznań, 1992–2005 (in Pol.).
- AJKLW-II: Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski. T. II: CZŁOWIEK – PRZYRODA [Atlas of the Folk Language and Culture of Greater Poland. T. II. HUMANE – NATURE] / Ed. Z. Sobierajski, J. Burszta. Wrocław, 1979 (in Pol.).

- AJŚ: Zaręba, A. (1969–1996). Atlas językowy Śląska [Language Atlas of Silesia]. T. I–VIII. Kraków–Warszawa (in Pol.).
- AJWK: Dejna, K. (1962–1968). Atlas gwarowy województwa kieleckiego [The dialect atlas of the Kielce Voivodeship]. Z. 1–6. Łódź (in Pol.).
- Sobierajski, Z. (1972). Kwestionariusz do Atlasu języka i kultury ludowej Wielkopolski. Cz. 1. Słownictwo. Fonetyka. Słowotwórstwo [Questionnaire for the Atlas of the language and folk culture of Greater Poland. Part 1. Vocabulary. Phonetics. Word formation]. Poznań (in Pol.).
- WSR-Pob-1: Słownik języka mieszkańców okolic Pobiedzisk. Praca na roli i w gospodarstwie [Dictionary of the language of the inhabitants of the area of Pobiedziska. Work on the land and on the farm] / Ed. J. Kobus, A. Migdałek. Poznań, 2021 (in Pol.).
- WSR-Pob-2: Słownik języka mieszkańców okolic Pobiedzisk. Przyroda [Dictionary of the language of the inhabitants of the area of Pobiedziska. Nature] / Ed. J. Kobus, A. Migdałek. Poznań (w opracowaniu) (in Pol.).

THE LEXIS OF THE NATURE SUBJECT FIELD IN GREATER POLAND'S DIALECTOLOGICAL RESOURCES

*Justyna Kobus, Dr hab., Faculty of Polish and Classical Philology,
University of Adam Mickiewicz in Poznań (Poznań, Poland)*

e-mail: justyna.kobus@amu.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4094-2743>

Abstract. Introduction. *The article discusses the achievements of Greater Poland's dialectology in the field of documenting names related to untamed nature (wild).*

Purpose. *The aim of the article is to discuss the results of the query of dialectological sources deposited in the Dialectological Laboratory of the University of Adam Mickiewicz in Poznań. The research scope included the lexis of the NATURE field. The author distinguished three groups of materials: the file of Adam Tomaszewski, data from the Atlas of the language and folk culture of Greater Poland, and contemporary materials obtained in order to develop the NATURE thematic volume as part of the Greater Poland's Regional Dictionaries series.*

Results. *Old materials allow for the development of several dozen headline articles from various parts of Wielkopolska. In the Atlas of the Folk Language and Culture of Greater Poland, 112 maps of nature have been developed. Contemporary research on this topic is only in its early stages.*

Originality. *The article is the first attempt to verify the resources of Greater Poland dialectological sources for the study of natural dialectal vocabulary.*

Conclusion. *Due to the modest dialectological material base for the topic under study, the researcher recommends intensifying contemporary field research.*

Key words: *dialectology, lexis, dialect documentation, NATURE subject field, Greater Poland's dialect.*

Надійшла до редакції 15.03.22

Прийнято до друку 20.04.22